



29 سپتمبر 2020

داکتر سید عبدالله کاظم

## شاه امان الله غازی و برنامه های انکشاف معارف در کشور

(به مناسبت صد و یکمین سالگرد استرداد استقلال کشور)

بخش بیستم

اعزام دختران به ترکیه

بر علاوه فراهم آوری زمینه های تعلیم برای نوجوانان افغان در داخل، شاه امان الله تلاش کرد تا عده ای از پسران و دختران را جهت تحصیل به خارج کشور نیز اعزام دارد. چنانچه قبلاً در خزان 1921 به تعداد 90 پسر جوان از جمله 48 نفر به جرمنی، 36 نفر به فرانسه و 6 نفر به ایتالیا فرستاده شدند. در نظر بود تا در موقع مساعد یکعه دختران جوان نیز جهت فراگیری طبابت زنانه به یکی از کشورهای اسلامی اعزام شوند. این پروگرام به روز 8 میزان 1307 (30 سپتمبر 1928) با اعزام جمعی 116 شاگرد از جمله 16 دختر عملی شد و اما برای اینکه این موضوع به تصویب وکلای ملت برسد، در برج سنبله سال مذکور حین لویه جرگه موافقت وکلای ملت حاصل گردید.

در آنروز جهت وداع با شاگردان محفل بزرگی در جلو قصر سنور به هدایت شاه برگزار شد که در آن بر علاوه وزراء و مامورین عالترتبه تعداد زیاد از کوردپلماتیک مقیم کابل حضور بهم رسانیده بودند. شاه و ملکه بساعت 9:30 صبح تشریف آوردند و هریک از شاگردان را مورد تفقد شاهانه قرار داده و ملکه نیز در جمعی دختران رفته و هریک را نوازش دادند و دوباره به ستیج مخصوص خود برگشتند. سپس شاگردان از جلو ستیج با نظم خاص و برای قدردانی از اقدام شاه عبور نمودند که همه حضار در این موقع به پا ایستاد و کف زدند و در اخیر محمد اسمعل خان قونسل (سابق مدیر مکتب حکارم) که به حیث مبصر آنها تعیین شده بود، نیز از حضور شاه و ملکه خدای حافظی کرد.

در این موقع شاه به پا خاسته و روی بطرف حضار کرد و گفت: «یکصد محصل است که اینها امسال دوره ابتدائیه را طی کرده و شانزده محصله است که اینها در سال روان رشیدییه دوم مستورات وطن خود را طی کرده اند» و گفت: «وقتی من به ترکیه رسیدم، حکومت دوست و برادر ما ترکیه این طلبای ما را به خرچ خود حکومت ترکیه قبول فرمود که در مکاتب مختلف آن مملکت درس بخوانند. البته پسران بعد از طی مراحل رشیدییه و اعدادیه به تحصیل فنون حربی مشغول میشوند و همکذا محصلان عزیز ما چند نفر داکترس و قابله و چند نفرشان در دارالمعلمت ترکیه داخل شده، برای وطن خود داکترس و قابله ها و معلمت ماهر و فاضل خواهند شد و انشاء الله بعد از موفقیت و برگشت بوطن خواهر های وطن خود را از بلای مبرم دردهای مخصوصه و ولادت های مهلک نجات خواهند داد. ما باید دعا کنیم خداوند متعال اولاد ما را کامیاب نمایند و از حکومت ترکیه هم باید تشکر کنیم.» شاه امان الله اضافه کرد که: «هر وقت اطلاع می یابم که از باعث نبودن قابله ها و داکترس ها در وطن ما ده ها زن در اوقات ولادت اطفال از بین میروند و وقتی که من به ترکیه رسیدم از حکومت آنجا خواهش کردم معلمت بکابل بفرستند تا مکتب داکتری زنانه و مکتب قابله گی را تدریس نمایند، کمال پاشا [اتاترک] و عصمت پاشا گفتند که: "اولتر یک تعداد معلمت که سنین شان از 12 بیشتر نباشد، به ترکیه بفرستند، تا در اینجا و با مصارف این دولت تعلیم و تربیه شوند و این یک اقدام زود ثمر بحال افغانستان است و من مشورت بردارانه و دوستانه آنها را به خوشی پذیرفتم و دو ما پیش به وزارت معارف هدایت دادم، زیرا تا وقتی که عمارت و سامان و وسایل تدریسی آماده گردد و معلمت ماهر استحضر یابند، وقت زیاد میگذد و اما در کابل مکتب طبابت زنانه و مکتب قابله گی عنقریب تأسیس خواهیم نمود و این یک اقدام عاجل است که در حال مفید دانسته و شانزده نفر محصله را به ترکیه فرستادم.» ( وکلایل پوپلزائی: "سفرهای غازی امان الله شاه..."، 281 - 283)

د پانو شمیره: له 1 تر 4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ [maqalat@afghan-german.de](mailto:maqalat@afghan-german.de)

یادونه: دلیکني د لیکنيزي ښي پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیزولو مخکي په ځير و لولئ

در این موقع ملکه ثریا به خانم سفیر افغانستان در ترکیه هدایت داد تا از این دختران که در انقره سرپرستی و مواظبت نماید و از پیشرفتهای علمی آنها و ارسی نموده بکابل خبر دهد. سرپرستی کرده و از آنها در همه امور مراقبت جدی بعمل آورد.

اسامی دختران از اینقرار بودند: صالحه دخترنصرالله خان نائب السلطنه، زینب دختر عبدالحمید خان کواسه

امیرشیرعلی خان ، خدیجه دختر میرهاشم خان و زیرماليه، روح افزا دختر عزیزالله خان قنیل، زهرا دختر دین محمد خان، هاجره دختر عبدالعزیز خان وزیرداخله، زینب دختر میرزا فیض محمد خان، زهرا دختر محمد بشیر خان، مریم دختر ملا داود خان، گوهر دختر غلام علی خان، سردار و دختر...، زهرا دختر محمد سعید خان، حلیمه دختر عبدالعلی خان نواسه امیر محمد خان یعقوب خان. (اسکینازی، می : زنان افغان...، صفحه 17 - 18)



پسران با لباسهای سفید و دخترها با لباسهای آبی (بالاپوش و کلاه و روپوش نوع مصری) با حضور جمعیت زیادی از رجال دولتی و اعضای فامیل، سوار موترها شده جانب پشاور حرکت کردند. چون در طول راه مشرقی امنیت آنقدر وجود نداشت و بعضی دسته های ناعاقبت اندیش به تحریک اجنبی مانع اعزام طلاب میگرددند، یک تعداد عساکر به مواظبت پسران و دختران از کابل تا تورخم بصورت بدرقه و محافظه مامور شدند. سپس آنها با قطار نخست به بندرکراچی رفتند و از آنجا ذریعه کشتی بطرف استانبول براه افتادند. امور سرپرستی دختران را در طول سفر محمد اسمعیل خان قونسل بعهده داشت و در بندر استانبول توسط سفیر افغانی (غلام جیلانی خان چرخ) و خانم شان استقبال شدند.



دختران افغان در یکی از مکاتب دخترانه انقره

متأسفانه یک ماه بعد از عبور این جمعیت از سرحد، اولیناواز شورش و قیام از دره "سنگوخیل" انجا بلند گردید و گفته میشود که امان الله این دخترهای مسلمان را به کافر ها میدهد و پسران کافر شده بوطن می آیند و خبر این شرارت بروز 14 عقرب رسماً به نشر رسید. قابل ذکر است که یک تعداد پسران اعزامی برای تحصیل در سالهای بین

د پانوی شمیره: له 2 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ [maqalat@afghan-german.de](mailto:maqalat@afghan-german.de)

یادونه: دلیکنی د لیکنیزی ښي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من یو خپله لیکنه له رالیرولو مخکي په څیر و لولی

1316 و 1318 بعد از ختم تحصیل موفقانه به وطن برگشتند و بیشتر آنها شامل خدمت در ساحه نظامی شدند و اما دختران پس از مدت چند ماه مجبور به برگشت بوطن گردیدند و صرف دو سه نفر آنها به ادامه تحصیل در آنجا پرداختند. (شرح مزید: مأخذ بالا...، صفحه 284)

### جلسات در قصر ستور:

بعد از ختم لویه جرگه شاه تصمیم گرفت تابعی از اصلاحات مورد نظر را که در لویه جرگه فرصت ابلاغ نیافته بود، طی یک تعداد جلسات یومیه در قصر ستور (عمارت وزارت خارجه) با حضور تعداد کثیرا کثیران دولت اعم از ملکی و نظامی و کوردپلماتیک مقیم کابل که با زنان شان دعوت شده بودند، بیان نماید. شاه طی این مجالس که پنج روز دوام کرد خود را "پادشاه انقلابی" خواند و درباره پوشیدن لباس اروپائی در شهر کابل سخن گفت، از توسعه هنر و مکتب موسیقی یاد کرد، تشکیل حزب جدید بنام "فرقه استقلال و تجدد" را برپاست خود اعلام نمود، سنین ازدواج را برای نوجوانان (دختران 18 ساله و پسران 22 ساله) تعیین کرد، تغییر روز رخصتی از جمعه به پنجشنبه، تعلیم مختلط دختران و پسران زیر سن 11 ساله، الغای تعدد زوجات برای مامورین دولت، تاسیس مکتب امور منزل برای نسوان بنام مکتب "راضیه" را به اطلاع حضار رسانید. اما در صدر همه موضوعات باز هم رفع حجاب قرار داشت که ملکه ثریا رو بند نازک خود را رسماً از روی برداشت و به تعقیب آن زنان حاضر در مجلس که همه باشوهران خود آمده بودند، از این اقدام ملکه پیروی کرده رو بند های خود را از روی کنار زدند. لذا روز 20 میزان 1307 ش (12 اکتوبر 1928) در حقیقت اولین روز تاریخی برای آزادی زنان از قید چادری است که البته با تأکید شاه و ملکه اینکار اختیاری بود و گفته شد که موضوع به شخص ارتباط دارد. طی همین جلسات فلم های سفر شاه و ملکه نیز به نمایش گذاشته شد. (استیوارت، ریه تالی: "آتش در افغانستان 1919 - 1929"، مترجم: یارمحمد کوهسار کابلی، چاپ اول، پشاور، 1380، صفحه 68)

در جلسه روز اول قصر ستور اعلیحضرت بیشتر به شرحی درباره سفر خود و موفقیت حاصله از آن پرداخت و نتایج سیاسی سفر خود را چنین بیان کرد: «عقد پیمان دوستی با مصر، ترکیه، سوئیس، پولند، جاپان، فنلند، لاتویا، لایبیریا و همچنان پیمان ترانزیتی با پولند عقد شد. پیمانهای دیگری آماده امضاء با آستریا، هالند، دنمارک، سوئیدن، ناروی، چین، یمن، حجاز و مکسیکو شده است. از امان الله در همه جا پذیرائی های شاندار از طرف خانواده های شاهی برتانیای و نیز کشورهای دیگر به شمول بلشویک های اتحاد شوروی صورت گرفت.» (آدامک: روابط خارجی... صفحه 194)

در گزارش مربوط به مصارف سفر و خریداری اسلحه، ماشین آلات و وسائل تخنیک و فابریکات اعلیحضرت نیز ارقامی را ارائه کرد و گفت که همه اسناد مربوطه جهت غور و تدقیق حسابی به وزارت مالیه ارائه گردیده و مصارف سفر (بدون خریداریها) به 19 لک و پنجاه و یک هزار افغانی (1.9 میلیون افغانی) میرسد، در حالیکه به ارزش مبلغ یک کرور و 28 لک و 88 هزار افغانی (12.9 میلیون افغانی) از طرف مقامات رسمی کشورها به حیث تحفه و هدایا بما داده شده که بعد از وضع مصارف سفر، به مبلغ یک کرور و 9 لک و 38 هزار افغانی (تقریباً 11 میلیون افغانی) عاید حال ما گردیده است. (برای شرح مزید دیده شود: گزارش مختصر این سفر برگرفته از بیانات شفاهی اعلیحضرت که بعداً به قید تحریر درآمد و به نشر رسید و متن آن با لست مکمل خریداریها در کتاب "سفرهای غازی امان الله شاه در دوازده کشور آسیا و اروپا"، ... صفحه 208 تا 220 نیز درج است. آدامک مبالغ خریداریها را برحسب محاسبه آلمانها به مبلغ 14 میلیون مارک نقد در ایتالیا و فرانسه و در حدود 6 میلیون مارک در جرمنی وانمود میکند، صفحه 194)

در روز دوم اجلاس در قصر ستور اعلیحضرت نخست در مورد تعلیمات عسکری صحبت کرد و اراده و نیت خود را مبنی بر انکشاف مکتب حربیه و توسعه تشکیلات آن بیان نمود و گفت که صاحب منصبان عسکری از مرید شدن و دست پیر گرفتن ممنوع میباشند؛ عساکر باید مهارتهای حیاتی و صنعتی را در دوره عسکری خود فرا گیرند که بعد از ختم دوره مکلفیت بتوانند آنرا تطبیق و به دیگران بیاموزند و عضو مفید و صالح جامعه شوند. همچنان او بر صاحب منصبان عسکری دستور داد تا یک ماه معاش خود را برای خریداری اسلحه جدید و همچنان یک ماه معاش خود را برای تأسیس کلوپ عسکری اعانه دهند. اعلیحضرت راجع به تزئین معاشات عسکری نیز سخن گفت و در باره انکشاف معارف در ولایات کشور به شکل شعب مکاتب عالی آلمانی و فرانسوی که در کابل قبلاً تأسیس شده

د پانوی شمیره: له 3 تر 4

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ [maqalat@afghan-german.de](mailto:maqalat@afghan-german.de)

یادونه: دلیکنی د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من یو خپله لیکنه له رالیرو لمخې په څیر و لولئ

بودند، نیز مطالبی اظهار کرد. در پایان این اجلاس او باردیگر به حداقل سن ازدواج برای جوانان اشاره کرد و گفت که شاگردان در دوره مکتب ازدواج کرده نمیتوانند.

موضوع مهم و جنجال برانگیز را اعلیحضرت در روز سوم اجلاس مطرح کرد و آن عبارت بود از بحث بر لزوم برفق یا چادری برای زنان و گفت: در ظرف دوماه چادری معموله زنان باید به شکل دیگر تعویض گردد، زیرا این چادری مانند "خیمه" بوده و هنگام راه رفتن آنها را با خطر افتادن و به زمین خوردن مواجه می سازد. بجای آن زنان میتوانند به مثل زنان ترکی روبندی را که مثل یک دستمال است و قسمت پایانی آن روی را می پوشاند، استفاده کنند که البته پوشیدن آن اختیاری خواهد بود. او علاوه کرد که چادری و حتی روبند از وجایب اسلامی نیست و با این تذکر از ملکه ثریا خواست تا روبند خود را بردارد و خطاب به خانم های حاضر مجلس گفت تا آنها نیز از ملکه پیروی نمایند، ولی ملکه با تائی اینکار را کرد و حضار مجلس به استقبال این امر کف زدند. در پایان اعلیحضرت باردیگر گفتار خود را متوجه ملاها ساخت و از تعصب و جاهلیت آنها سخن گفت و علاوه کرد که آنها مسئول جمله عوام فریبی ها و منبع تمام تعصبات بیجا و پخش نادانی در جامعه میباشند.

در خطابه روز چهارم که بروز 13 میزان ادامه یافت اعلیحضرت اعلام کرد که قبلاً شیراحمد خان (رئیس شورای دولت) را به حیث صدراعظم تعیین کرده بود تا کابینه خود را تشکیل و برای شورای ملی معرفی دارد، اما چون موصوف موفق نشد تا افغانهای نخبه را شامل کابینه خود سازد، لذا خودم داوطلب اینکار میشوم و تشکیل کابینه را نموده و آنرا به شورای ملی معرفی میدارم. به نقل از آدامک، اعلیحضرت گفتار خود را با چنین جملات خاتمه داد: «من پادشاه انقلابی هستم و آرزو دارم تا انقلاب را در هر جهت زندگی کشور خود به وجود آورم و از جمله مامورین دولت، کسانی که بصورت شعوری جرأت نمیکند با من همکاری نمایند، باید از کار شان استعفی دهند.» در این محفل یکی از کسانی که استعفی خود را اعلام کرد، عبدالرحمن خان لودین - رئیس عمومی گمرکات بود. (درباره جریانات قصر ستور دیده شود - آدامک: "روابط خارجی افغانستان... صفحه 193 تا 196)

(ادامه دارد)

---

د پانو شمیره: له 4 تر 4

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ [maqalat@afghan-german.de](mailto:maqalat@afghan-german.de)  
یادونه: دلیکني د لیکنيزي ښي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په څیر و لولئ